

ljudje manj zanimajo za politiko. Tako dobimo knjigo, ki se nanaša na veliko število empiričnih zaznav in indikatorjev in veliko število pojmov in teorij, ki se v politologiji pojavljajo, vključno z Inglehartovim postmaterializmom, Huntingtonovimi civilizacijami in njihovim usodnim bojem, Fukuyamovo zmago liberalizma in koncem zgodovine, pa tudi starejše teorije kot Lipsetov "politični človek".

Morda je najpomembnejše razmišljanje, ki se nanaša na trdnost in prihodnost demokracije na zahodu. Ali je ta zagotovljena? Čeprav institucionalno zadeve izgledajo nevprašljive, pa tudi legitimnost ni hudo vprašljiva, se vsiljujejo dvomi (193, 197). Nanašajo se na nezadostno reprodukcijo prebivalstva na zahodu, ki pravzaprav kaže na krizo civilizacije. Drugi dvomi izhajajo iz nezadostnega zanimanja ljudi za politično udeležbo in iz individualizma, ki pomeni izoliranost posameznika in odsotnost pripravljenosti za solidarnost in žrtvovanje. Družba je postala družba v Toenniesovem pomenu (*gesellschaft*, ni naključno, da so Američani to prevedli kot "združenje", *association*), skupnost, *gemeinschaft* pa izginja. Tudi dejstvo, da je komunizem izginil pomeni, da je zahodna civilizacija izgubila tekmeča, izzivalca. To tudi lahko pelje k njeneu nadaljnjemu mehkuženju.

Vendar v knjigi s takšnim naslovom in ciljem manjkata dve vrsti odgovorov: prvič, ali še kakšen sociopsihološki dejavnik lahko pojasni politično vedenje Evropejcev: kako delujejo spol, izobrazba, razredni položaj itd. Ali je res prišlo do *the death of class* (avtorja sicer omenjata Pakulskega in Waltersa, vendar se v zadevo ne spuščata). Drugi niz odgovorov, ki manjka, se nanaša na tipologijo: ali obstajajo tipi političnih orientacij in političnih osebkov: ali se oblikujejo volivci, ki so hkrati usmerjeni k določeni strani, k nekim političnim in nepolitičnim gibanjem, imajo praviloma določene psihološke in družbene lastnosti, praviloma kažejo določeno orientacijo do religije. Ali pa smo zares soočeni z nekim postmodernističnim "kolažem" ali "patchworkom," kar bi ustežalo tezi *the death of class*.

Prispevek dr. Toša presega v tem smislu knjigo Kaasa in Newtona, ki je sicer bolj am-

biciozna, vendar manj zaokrožena. Avtor dopolnjuje prvi prispevek z umeščanjem Slovenije tako v srednje-vzhodno evropske države kot v zahodnoevropske. Glede na kritično vprašanje zaupanja in legitimnosti oblasti, opredeljenosti za demokracijo, avtor ugotavlja, da se Slovenija nahaja med zahodnoevropskimi in srednje/vzhodnoevropskimi državami. Vendar kaže, da niti v Sloveniji, še manj pa drugod v srednji in vzhodni Evropi, ni moč trditi, da je demokracija zagotovljena, da nedemokratske rešitve niso možne. Niti je institucionalni sistem stabiliziran niti je njegova legitimnost gotova, zanesljiva. V Sloveniji bi 19% izprašancev podprlo ali zelo podprlo ukinitve parlamenta in političnih strank, kar je več kot na Češkem, v Romuniji in na Hrvaškem. Je pa veliko manj kot v Belorusiji (40%) in Ukrajini, kjer je to večinsko mnenje (61%). Morda je to bolj veljaven kazalec trdnosti demokratskih ustanov kot izpraševanje o ugledu posameznih političnih ustanov. Frekvence stališč o ugledu so zanimive, ker so longitudinalne in nedvomno kažejo na to, da je cel institucionalni aranžma doživel l. 1995 svojo najnižjo točko od osamosvojitve. Od takrat se postopoma, po odtenkih, dviguje, vendar se ni približal osamosvojitveni ravni. No, morda nobena kvantitativna študija ne more izraziti gotovosti legitimnosti družbenih in zlasti političnih institucij. Bolj se pa približamo temu problemu po kvantitativni poti, če opazujemo zaupanje v institucije, kjer ima program SJM lepo tradicijo.

Sergej FLERE

P. Nolan in G. Lenski

Human Societies. An Introduction to Macrosociology

VIII. izdaja, New York (Mc Graw Hill College), str. 479

V slovenski sociologiji ima t.i. Haralambosov učbenik sociologije vidno mesto (Haralambos je izdal več različic z različnimi soavtorji, v slovenščino pa je pred kratkim prevedena IV. izdaja, ki jo je napisal skupaj z M. Holbornom). Ta učbenik je upravičeno

na dobrem glasu. Poleg sistematičnosti ima še to vrlino, ki jo je sicer pri pisanju učbenikov težko uveljaviti, namreč zoperstavljanje različnih stališč do posameznih pojavov, ki tvorijo predmet standardne sociološke analize. Kljub temu ne smemo spregledati, da je na angleškem jezikovnem področju še obilica drugih učbenikov (npr. A. Giddensa).

Med klasiko s tega področja sodi tudi Lenskijev učbenik (najprej pisan v koavtorstvu s soprogo, v zadnjih izdajah pa s P. Nolanom), opremljen z didaktičnimi pripomočki (priroročnik za predavatelje in berila za študente).

Lenski je eno najbolj uglednih imen v ameriški sociologiji (Power and Privilege, The Religious Factor). Vendar je njegov učbenik ločen od teh dveh raziskovalnih podjetij. Gre za drugačno besedilo v primerjavi s Haralambosom. Haralambos pušča odprta vrata študentovemu in učiteljevemu razmišljanju: marksizem, funkcionalizem in simbolni interakcionizem so enakopravni nazori, ob njih pa še praviloma omenja "ideološka stališča" o posameznih družbenih pojavih.

Lenski se razlikuje prvič po tem, da strukture družbe ne obravnava tako natančno in analitično kot se to običajno počne v učbenikih sociologije. Sicer so obdelani problemi kot so družina, politika, religija, vendar je to vedno umeščeno v okvir, ki se mu pravi družba, oz. tip družba. Prav družba pa je pojem, ki se ga danes številni sociologi izogibajo, saj naj bi predstavljal "popredmetenje", "postvarjanje" družbenega življenja in družbene interakcije. Zelo je vprašljivo, kam pelje sociologijo takšno stališče, ki je prisotno tako pri Haralambosu kot pri Giddensu. Ali ni to še en dejavnik, ki prispeva h krizi sociologije, saj ji odvzema predmet? Morda je še bolj tehtno vprašanje, ali je brez pojma družbe (globalne, totalne družbe) družbeno življenje sploh možno ustrezno razumeti in pojasniti.

Lenski torej analizira tipe družb in sicer v evolucionistični perspektivi. Je pod precejšnjim vplivom evolucionizma in to stališče razvija v analizi družbe in zgodovine. Njegovo prizadevanje je vsekakor uspešno, saj je v proučevanju družbenega razvoja pri-

šel do mnogoterih pravilnosti in nepregledne kompleksnosti uspel zreducirati na nekatere razvojne preme, ki jih je težko izpodbijati. Da bi prišel do takšnih rezultatov, je Lenski integriral kulturno difuzijo, in v neki meri tudi pojem družbenega konflikta v splošnejši determinizem intersocietalne selekcije. Predvsem pa je v ta okvir integriral tehnološki determinizem. Tehnologija, ki dominira v neki družbi kot "tehnologija preživetja", determinira družbene pogoje, vendar je vse to podvrženo intersocietalni izbiri, kjer zmagujejo tiste družbe, ki uveljavljajo popolnejše tehnologije in sisteme znanstvenih informacij.

V družbenem življenju prihaja do izumov in inovacij, vendar delujejo neki deterministični mehanizmi izbire. Niso toliko pomembni notranji družbeni mehanizmi, kolikor meddružbeni mehanizmi izbire. Ti potekajo tako, da s pomočjo izpopolnjenih tehnoloških znanj in tehnologij samih zmagujejo večje in tehnološko bolj dovršene družbe (62). Tehnološka znanja so tista, ki determinirajo institucionalno strukturo, slojevitost in samo kulturo družbe. Kljub temu v novi izdaji Nolan in Lenski trdita, da zavračata "tehnološki determinizem." (82-84) Čeprav navidezno protislovna, ta trditev je smiselna znotraj splošnejšega okvira evolucionizma, kjer gre za organski razvoj in selekcijo. Vendar ne bi bilo zmotno niti trditi, da Lenski in Nolan uveljavljata tehnološki determinizem. Iz klasičnih Murdockovih ugotovitev izpeljeta sociološke sklepe o družbeno zgodovinskem razvoju. Razvoj človeške družbe obsega časovno obdobje več zadnjih 12000-15000 let. Večino tega obdobja gre lovskim in nabiralniškim družbam, kasneje pa se vrstijo vrtnarske, agrarne in od l. 1800 industrijske družbe. Poleg teh osnovnih tipov obstajajo tudi tipi stranskega pomena: ribiške, živinorejske in pomorsko-trgovske družbe. Vsak tip je posebej predmet sociološke analize.

Od najbolj enostavnih tipov družb (glede na tehnologijo preživetja <lovska in nabiralniška družba = 0>), postopoma raste število družb s kompleksnimi sistemi družbenih položajev, do industrijskih družb (100%) (80). Torej slojevitost postaja vse bolj pogoja in sistemska, kakor se pač izpopolnjuje

tehnologija. Enako zanimive ugotovitve se nanašajo na religijo (kjer Lenski zlasti slovi kot izvedenec): prisotnost vrhovnega boga stvarnika in moralnega razsodnika se dviguje od najpreprostejše družbe (od 4%) do agrarne družbe (64%) navzgor (81). Industrijska družba v tej analizi (evolucije religije) ni zajeta: šele kasneje nam avtorja povesta, da v industrijski družbi prihaja do spremembe tendence: prihaja do upadanja vpliva teistične religije (262-3). Namesto teistične religije, pomembno vlogo dobijo posvetne ideologije. Med temeljnimi tendencami, ki jih Lenski ugotavlja, je tista, ki se nanaša na slojevitost in neenakosti. Lenski je že v prejšnjih izdajah poudarjal, da industrijska družba pripelje do temeljne spremembe v tendenci rasti premoženjskih neenakosti. Avtor te recenzije je zlasti pričakoval, kaj bo Lenski dodal v novi izdaji svoje knjige, v luči trditve, da naj bi se v ZDA premoženjske neenakosti krepile v zadnjem desetletju. Lenski pa ni spremenil osnovnega sklepa. Čeprav navaja zgovorne podatke o tem, da 1% tistih, ki imajo v ZDA imajo najvišje prihodke, zaslužijo kar 13% vseh prihodkov in ima 1% najbogatejših v lasti 31% vsega premoženja, v relativnem in zgodovinskem merilu to pomeni, da so premoženjske razlike v ZDA manjše kot v drugih sodobnih, neindustrijaliziranih družbah in manjše kot so bile v predindustrijskih družbah. Izhaja iz tega, da ima nekolikšno povečanje premoženjskih razlik v ZDA konjunktorni značaj, ne pa značaj spremembe temeljne tendence (294). Pojemovni in deterministični okvir Lenskiju in Nolanu omogoča tudi analizo drugih sodobnih pojavov, vključno z etatizmom, družino, ekološkimi problemi, omejitvami itd. Vendar nikjer ne vstopata na negotova tla modnih pojmov kot sta postindustrijski ali postmoderna. Tukaj in tudi drugod si lahko zastavimo vprašanje, če ne zaostajata za časom. Kot Parsonsu pojem moderne družbe tako Lenskiju pojem industrijske družbe omogoča, da uspešno analizira sodobno družbo in tudi tendence prihodnosti.

Moramo se vprašati, ali je tip učbenika Lenskiju in sodelavcev primernejši uvajalni učbenik sociologije na univerzitetnem študiju v primerjavi z drugimi, ki jih avtorja imenujeta "mikrosociološki" (poudarek je pred-

vsem na analizi posameznih vrst družbenih pojavov). Verjetno je ustrežnejši tip učbenika, ki ga je napisal Haralambos, saj bolj odpira vpogled v posamezna področja problematike sociologije (zajema več problemov, npr. odkloni skoraj sploh niso predmet analize pri Lenskiju in soavtorjih). Pri Haralambosu tudi več zvedo o posameznih stališčih in njihovih utemeljitvah, Lenski pa nudi predvsem sintezo oz. eno stališče. Gre pa sicer za stališče, ki je morda res nezadostno uveljavljeno v standardnih učbenikih. Sodobno družbo umešča v daljši zgodovinski tok, bolj poudari temeljne razvojne tendence, ki so v učbenikih tipa Haralambosa nezadostno jasne.

Milica ANTIC GABER

Sabrina P. Ramet (ur.)

Gender Politics in the Western Balkans

Pensylvania State University Press,
Pensylvania

Delo bi upravičeno lahko podnaslovili s *Kratka zgodovina ponujenih in zapravljenih možnosti emancipacije žensk*. Kar nekaj študij, zbornikov in konferenc je bilo v zadnjem času posvečenih ženskemu vprašanju v državah, ki so v procesu tranzicije. Interes za ugotavljanje in razpravljanje o tem, kaj se dogaja na tem področju, je zares izjemno velik, zato tudi toliko konferenc in publikacij. Zbornik *Gender and Politics in the Western Balkans* se od podobnih razlikuje po tem, da je urednica in ena od avtoric, Sabrina P. Ramet, dobra poznavalka družbenih razmer v državah v tranziciji, o katerih govori, saj je med drugim tudi avtorica knjig *Balkan Babel* (letos je izšla že tretja izdaja), *Whose Democracy?*, *Nationalism, Religion and the Doctrine of Collective Rights in Post-1989 Eastern Europe*, *Nihil Obstat: Religion, politics and Social Change in East-Central Europe and Russia* in drugih. Zato so ji mnogi pojavi in procesi na teh tleh znani do podrobnosti in ji je najbrž lažje razumeti tudi dogajanje v zvezi z ženskami v tem delu sveta.